Aardrijkskunde voor
de bovenbouw havo en vwo
5e editie

VWO

de geo

Antwoorden werkboek Zuid-Amerika

Hoofdstuk 2

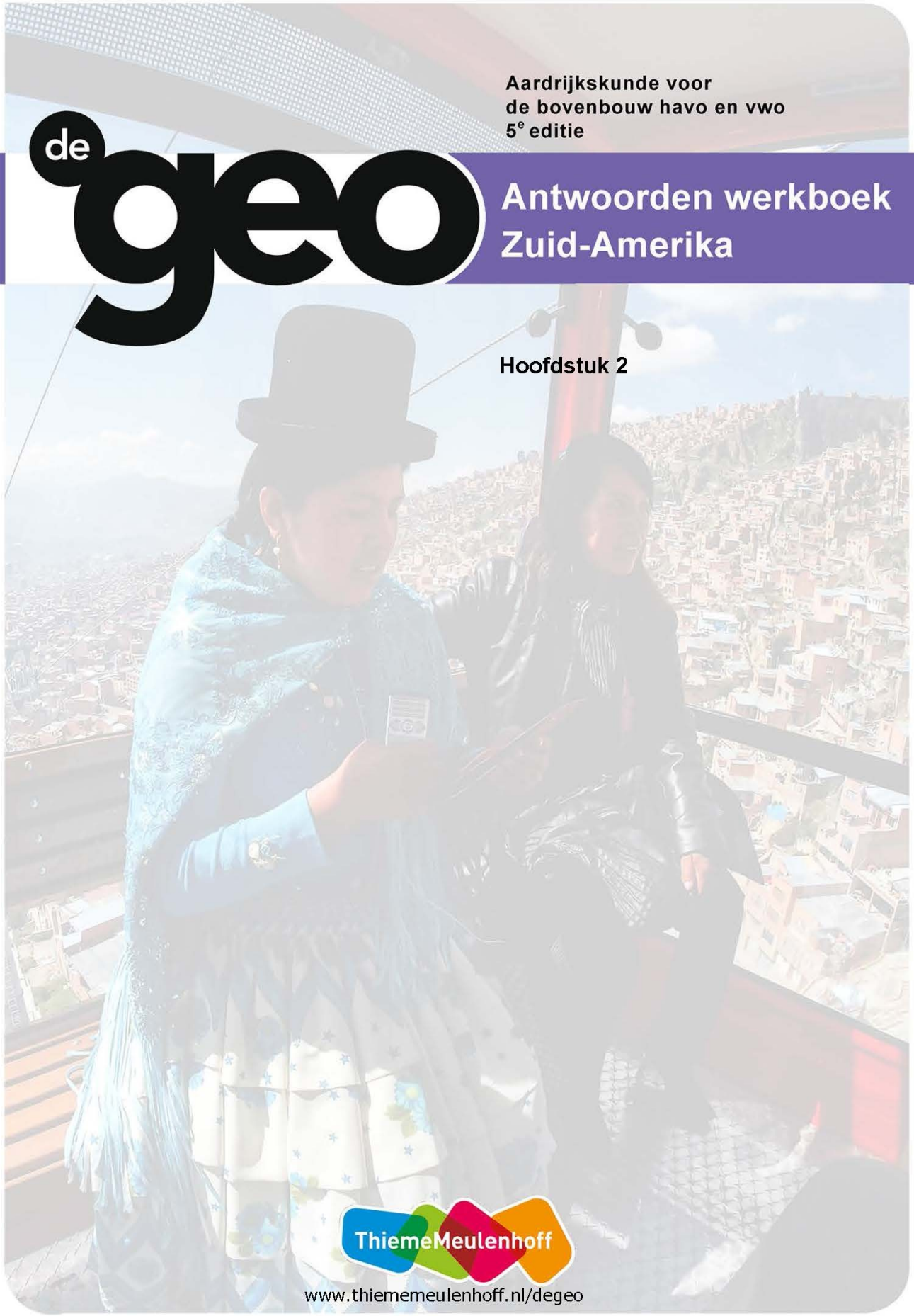

ThiemeMeulenhoff

www.thiememeulenhoff.nl/degeo

2 Bevolking in beweging

Start

Opdracht 1 Olympische Spelen reden schoonmaakactie Rio

a Twee voorbeelden van welvaart gevraagd, bijvoorbeeld:
1) luxe hoogbouw aan de kuststrook
2) mensen genieten van vrije tijd; vakantiedag

b Oorzaken:
1) het dumpen van afval
2) geen riolering in de favela's, al het water stroomt ongezuiverd de rivier en de zee in

Gevolgen:
1) veel afval op de bodem van de baai en drijvend in het water
2) veel ziekmakende bacteriën

c Het land is in ontwikkeling. Dit probleem oplossen kost veel geld dat Brazilië niet direct kan vrijmaken. Het heeft niet genoeg prioriteit.

d Men werd zich bewust van het probleem omdat de wereld meekijkt, en begon met de aanpak ervan.

Opdracht 2 Vooruitgang en hindernissen

a de groeiende welvaart, meer democratie en wereldspelen in Brazilië

b Vijf problemen gevraagd, bijvoorbeeld:
1) bureaucratie
2) corruptie
3) te hoge overheidsuitgaven
4) instabiele politieke situatie
5) slechte sociale omstandigheden
6) werkloosheid
7) gebrek aan democratie

Opdracht 3 Waar dit hoofdstuk over gaat

paragraaf 1: demografie
paragraaf 2: economie
paragraaf 3: politiek
paragraaf 4: cultuur

Opdracht 4 Continent in kaart

a Fout: In het (noordelijke) Andesgebergte zijn bossen en oerwouden. De bevolkingsdichtheid is daar juist hoog.

b Fout: De groei in Venezuela was niet zo groot, de afname van de ongelijkheid juist wel. In groeier Colombia nam de ongelijkheid toe.

c Fout: Het gaat om één mijnbouwproduct. En dat zal aardolie zijn, gezien de hoge waarde voor dat land bij olie.

d Goed: De kaarten GB 267C, *Doelmatigheid overheid en bestuur* en GB 267E, *Kwaliteit rechtssysteem* tonen dat aan.

e Dat kun je niet zeggen. Het gaat om relatieve aantallen. De reservaten zijn wel heel groot, maar je weet niet hoeveel indianen er wonen.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

2.1 Migranten in een nieuw continent

Opdracht 1 Twee werelden

a Drie problemen gevraagd, bijvoorbeeld:
1) 25% van de vrouwen in Peru heeft geen toegang tot gezondheidszorg.
2) 40% van de vrouwen is ooit misbruikt.
3) 60% leeft in armoede.

b De vrouwen vrezen de mannen die niet willen dat ze gebruikmaken van geboortebeperkende middelen.

c Dan kunnen ze werken, minder kinderen grootbrengen en in verhouding meer verdienen.

d **W1 Een vicieuze cirkel.**

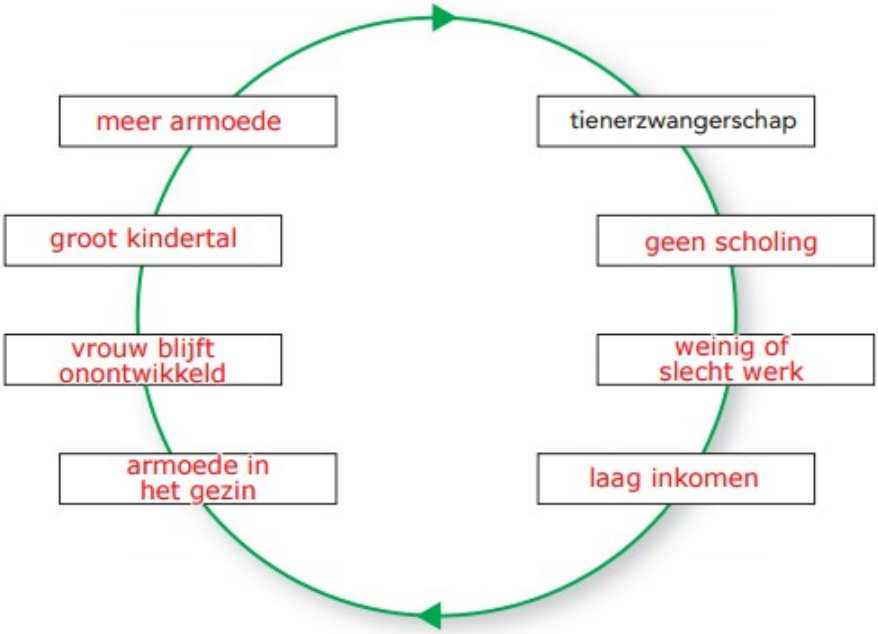

Opdracht 2 Een vijandige omgeving?

a 1) vochtig, warm klimaat: regenwoud
2) droogte: (half)woestijnen

b D

c (8.516.000 : 17.819.000) x 100 = 47,8% van de oppervlakte
(205.519.000 : 415.000.000) x 100 = 49,5% van het aantal inwoners

Opdracht 3 Demografie en ontwikkeling

a

1	jaarlijkse bevolkingsgroei	-
2	geboortecijfer	-
3	verdubbelingstijd	+
4	vruchtbaarheidscijfer	--

b

1	jaarlijkse bevolkingsgroei	+ of ++
2	geboortecijfer	+
3	verdubbelingstijd	-
4	vruchtbaarheidscijfer	+

c

geboortecijfer	hoe hoger, hoe lager het ontwikkelingsniveau
kindersterftecijfer	hoe hoger, hoe lager het ontwikkelingsniveau
verdubbelingtijd	hoe hoger cijfer, hoe hoger het ontwikkelingsniveau
vruchtbaarheidscijfer	hoe hoger, hoe lager het ontwikkelingsniveau

d Bolivia lijkt het minst ontwikkeld, Uruguay het meest ontwikkeld.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

e Een hoog groeicijfer van de bevolking kan niet alleen komen door een hoge natuurlijke bevolkingsgroei (laag ontwikkelingspeil), maar ook door een hoge netto instroom van migranten. Die instroom zegt niet altijd iets over het ontwikkelingsniveau.

Opdracht 4 Bergboeren

a Drie argumenten gevraagd:
1) Veel bodems zijn vruchtbaar vanwege de vulkanische oorsprong.
2) Er is veel water voor irrigatie beschikbaar.
3) De temperatuur op grotere hoogte is gunstiger voor de landbouw.

b met de mest van de graasdieren

c Twee aanpassingen gevraagd:
1) het aanleggen van terrassen
2) irrigatie

Opdracht 5 Het zwaartepunt verschuift

a Twee argumenten gevraagd:
1) Er waren daar door de grote bevolking geen overschotten.
2) De afstand was groot en moeilijk te overbruggen.
3) In Europa werden deze producten ook verbouwd, er was minder vraag naar.

b A

Opdracht 6 De eeuw van de immigratie

a koper, rietsuiker en wijn

b Er zijn heel veel douanekantoren langs de grote vervoerswegen. Dat wijst op buitenlandse handel.

c D: in Patagonia is het te droog voor andere vormen van landbouw.

d Noord-Argentinië: Mijnbouw en akkerbouw vragen om meer arbeidskrachten en de spoorlijnen trekken extra mensen aan.
Zuid-Argentinië: Het is er te droog en er zijn geen waardevolle mineralen: geen spoorlijnen en geen intensieve landbouw.

Opdracht 7 Migratiestromen

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

a W3 Vestigingsoverschot migratiestromen binnen Zuid-Amerika, 2015.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

b Internationaal: van arme landen zoals Peru, Paraguay en Bolivia naar rijkere landen (Argentinië, Colombia, Brazilië)
Binnenlands: van het platteland naar de grote stad.
De rijkere landen en de vestigingsgebieden binnen de landen hebben meer werkgelegenheid en voorzieningen (oorzaak),
waardoor die gebieden meer migranten aantrekken (gevolg).
Verklaring: de rijkere landen en de grote steden bieden (naar verwachting) meer kansen op werk en meer voorzieningen.

c De andere taal (Portugees) werkt als een barrière.

Opdracht 8 Kanttekenigen bij het transitiemodel

a In minder ontwikkelde landen is een hoog sterftecijfer te WIJTEN ~~danken~~ aan ziekten, slechte hygiëne, enzovoort. In de meest ontwikkelde landen stijgt het sterftecijfer als gevolg van vergrijzing.
Uruguay is een van de meest ontwikkelde landen in Zuid-Amerika, maar heeft ook het hoogste sterftecijfer (zelfs nog hoger dan Nederland).

b De leeftijdsgroepen vanaf 25 - 29 jaar en jonger is even groot of maar iets groter dan de oudere groepen. Er werden dus in die tijd, 15 tot 29 jaar voor 2014, evenveel of maar iets meer kinderen geboren. Dat is heel anders bij Bolivia.

c Argentinië is meer vergrijsd (figuur 2.12) en heeft dus daardoor een relatief hoog sterftecijfer. Bolivia heeft een jongere bevolking (figuur 2.12) maar een hoog kindersterftecijfer (37,5/W2), veel hoger dan Argentinië (9,7/W2).

d Bolivia: 1980 Chili: 2016 Brazilië: 2016
Argentinië: tussen 1980 en 2016 in

Verdieping

Opdracht 9 Levenskans voor kinderen

a W4 Kindersterfte de wereld uit.

Aanleiding	in 1990 stierven nog 12,7 miljoen kinderen
Oorzaken	infectieziekten, ondervoeding, slechte toegang tot gezondheidszorg, slecht drinkwater, slechte woonomstandigheden (in krottenwijken bijvoorbeeld), geen riolering, moedersterfte, slechte politieke situatie, ongewenste zwangerschappen
Aanpak	mazelenvaccinatie, betere sanitaire voorzieningen, voorlichting, medische zorg
Resultaten algemeen	tussen 1990 en 2015 meer dan gehalveerd; doel niet gehaald
Toekomstscenario	Als er vrede, welvaart en rust komt, zal de kindersterfte zeker dalen. Als de armoede en de politieke spanningen toenemen, zal ook de kindersterfte toenemen.

b W6A Zuid-Amerika: kindersterfte in 2015.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

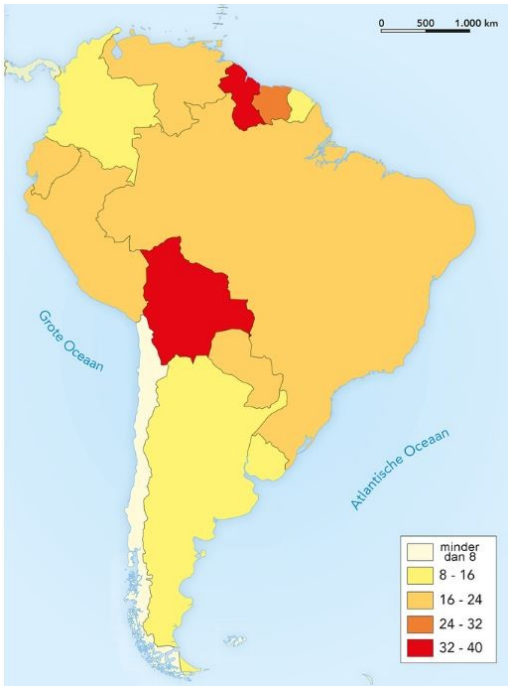

c **W6B Zuid-Amerika: kindersterfte in 2000.**

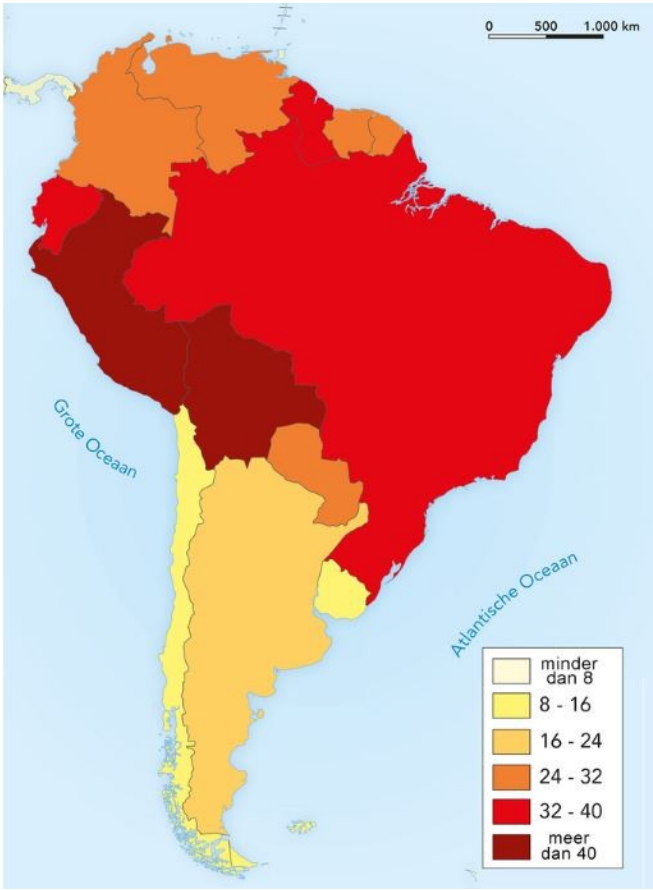

d een choropletenkaart

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

e Bijna alle landen hebben vooruitgang geboekt. Het kindersterftecijfer is overal gedaald. Maar in een paar landen zoals Bolivia, Guyana en Suriname is het toch nog aan de hoge kant.

f Eigen mening leerling, beargumenteerd, bijvoorbeeld:
De gegevens uit de tabellen zijn nauwkeuriger, maar lastiger af te lezen. De kaarten laten in één oogopslag zien hoe de spreiding is over het continent en hoe de ontwikkeling in de tijd is.

Herhaling
Opdracht 10 Terugblik op de paragraaf
W7 Perioden en gebeurtenissen.
[cijfers 1 t/m 23 met juiste woorden erachter]
1 = zuiden
2 = het Andesgebergte
3 = terrassen
4 = Incacultuur
5 = laagland
6 = zwerflandbouw
7 = Tordesillas
8 = delfstoffen
9 = lagere delen
10 = export
11 = Afrika
12 = ziekten
13 = sterke sociale bevolkingsgroei
14 = Industriële Revolutie/spoorwegen en stoomschepen
15 = grondstoffen en levensmiddelen
16 = immigratie
17 = de steden
18 = nieuwe steden
19 = grondstofexporterende
20 = toe
21 = de armere
22 = de ontwikkeling van het binnenland
23 = de demografische druk toe

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

2.2 Armoede en welvaart

Opdracht 1 Het gezicht van de armoede

a Argumenten gevraagd:
1) Het is gebruikelijk in de indiaanse cultuur. Daarin heeft het kind rechten en plichten.
2) De verdiensten zijn hard nodig om het gezinsinkomen aan te vullen.
3) Wettelijke inkadering zou misbruik voorkomen.

b Eigen mening leerling over bovenstaande argumenten, bijvoorbeeld:
Argument 1: Gebruikelijk in de cultuur zijn rechten en plichten, ook voor kinderen.
Eens: Zoiets heb je in elke cultuur, voor alle mensen, ook voor kinderen. Kinderen moeten leren waar ze recht op hebben en wat hun verantwoordelijkheden zijn.
Oneens: Iets wat te ver gaat of schade toebrengt, kan wel gebruikelijk zijn, maar is daarmee nog niet juist of eerlijk.
Argument 2: Geld is nodig voor het gezin.
Eens: Als er armoede is, moet iedereen de handen uit de mouwen steken. Anders is er onvoldoende te eten en zullen honger en ziekte toeslaan en de zwaksten in het gezin het meest treffen.
Oneens: Het is beter dat kinderen onderwijs krijgen. Dat biedt uitzicht op een betere toekomst (als er werk is). Kinderen moeten niet te zwaar lichamelijk werk doen. Dat leidt tot allerlei gezondheidsproblemen, waardoor ze later niet goed hun werk kunnen doen.
Argument 3: Wetten voorkomen misbruik.
Eens: Met duidelijke regels kun je goed gedrag afdwingen en controle uitoefenen.
Oneens: Vaak zie je dat strenge regels worden ontdoken. In de illegaliteit is controle moeilijker dan wanneer zaken zich min of meer in de openbaarheid afspelen. In het laatste geval is er meer sociale controle.

c Voorbeeld van een goed antwoord:

W-VB1 Een vicieuze cirkel van kinderarbeid.

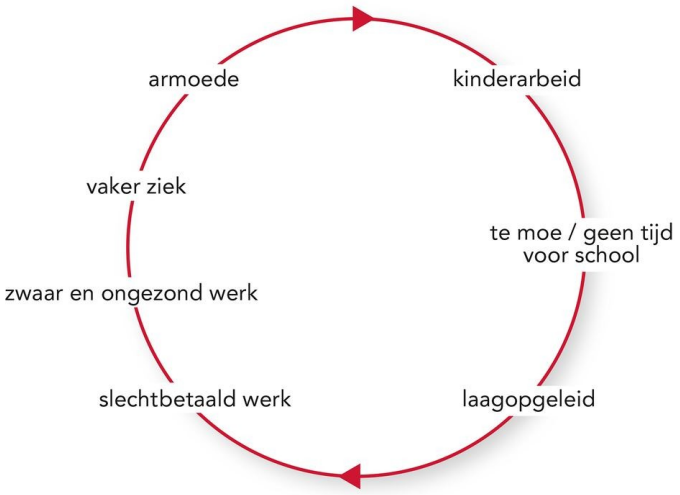

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Opdracht 2 Welvaart en ontwikkeling

a Brazilië ligt op het gemiddelde.

b Redenatie in drie stappen gevraagd:
stap 1) In Argentinië werkt maar 5% van de beroepsbevolking in de landbouw.
stap 2) De sector draagt wel veel bij aan het bbp (10%).
stap 3) Dat wijst op een sterke mechanisatie en een grote gemiddelde bedrijfsomvang.

c In Bolivia is de landbouw het minst ontwikkeld: hoog percentage werkzaam in de landbouw (32%) en relatief geringe bijdrage aan het bbp (13%).
Ja, dit land scoort op alle indicatoren slecht, zoals een lage hdi-index en een hoog percentage mensen onder de armoedegrens.

3a In de dienstensector bestaan twee typen systemen qua ontwikkeling naast elkaar: een modern, ontwikkeld deel en een traditioneel, achtergebleven deel.

b De productiviteit is laag; het is de vraag hoeveel men kan verkopen. Het is geen vast werk.

c In de dienstensector zitten ook de mensen die in de informele sector werken. Hun verdiensten zijn laag en tellen niet mee in de exporteconomie. Op basis van de exporteconomie heeft men een typering gemaakt. Het meeste geld wordt verdiend met de grondstoffen.

4a Het percentage armen is in Argentinië veel hoger. Daarom zal een grotere groep een lager welbevinden hebben.

b 2002: 30% van het totaalinkomen
2012: 60% van het totaalinkomen

c GB 225G, *Zuid-Amerika, Verandering inkomensongelijkheid, 2000-2013*:
Colombia laat in deze periode een afname van ongelijkheid zien van 40%.

5a W9 Kenmerken landbouw in Zuid-Amerika.

Figuur 2.17	**Figuur 2.18**
arbeidsintensief	arbeidsextensief
foodcrop	cashcrop
minifundio / keuterbedrijfje	latifundium
kleinbedrijf	grootgrondbezitting
veel handwerk	machines / gemechaniseerd
vooral zelfvoorzienend	stedelijke markten / export

b Twee argumenten gevraagd:
1) Ze heeft geen onderpand. De bank heeft dus geen zekerheid dat de rente en de aflossingen worden betaald.
2) Ze heeft geen vaste inkomsten en kan misschien niet aan de verplichtingen aan de bank voldoen.

Opdracht 6 Grondbezit

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

a W11 Ongelijkheid grondbezit in Ecuador, 2015.

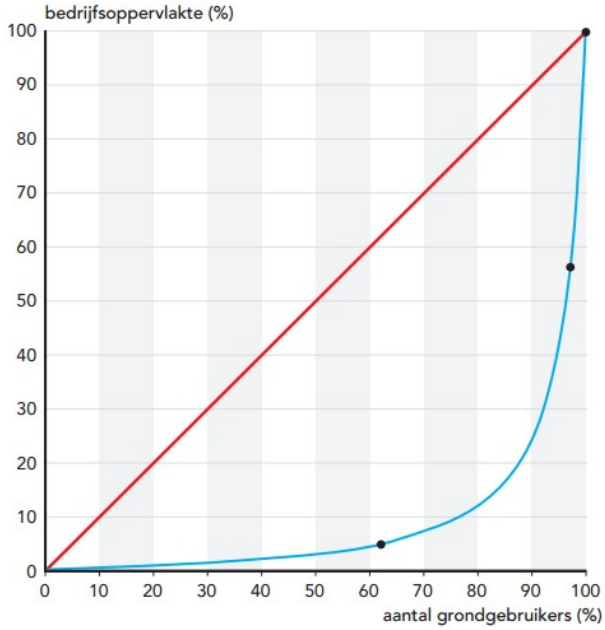

b Het grondbezit is erg ongelijk verdeeld over de gebruikers.

c Eén economisch argument gevraagd, bijvoorbeeld:
1) Situatie: De kleine boeren produceren vooral voor eigen verbruik.
2) Gevolg: Er komen te weinig producten beschikbaar voor het land of voor de export. Daardoor kan voedselschaarste ontstaan / wordt te weinig verdiend met buitenlandse handel / moet er voedsel worden ingevoerd, wat deviezen kost.
2) Situatie: Een kleine groep landeigenaren bezit bijna de helft van de grond. Deze grond wordt vaak niet efficiënt gebruikt.
Gevolg: De grond levert te weinig voedsel op of producten voor de export. Dat is nadelig voor de staatskas.
Eén politiek argument gevraagd, bijvoorbeeld:
Situatie: Veel kleine boeren kunnen niet leven van hun grond en zijn arm.
Gevolg: De armoede kan leiden tot ontevredenheid en politieke spanningen waardoor de positie van de regering in gevaar komt.

d Eén reden gevraagd, bijvoorbeeld:
1) De kleine boeren consumeerden meer van hun eigen producten of brachten ze naar de plaatselijke markt. / De voedselconsumptie van de eigen bevolking nam toe, waardoor de overschotten voor de export afnamen.
2) De kleine boeren produceerden veel minder efficiënt. De opbrengsten liepen terug, waardoor de overschotten voor de export kleiner werden.

Opdracht 7 Kwetsbare rijkdom

a Venezuela

b Redenatie in drie stappen gevraagd:
1) De prijzen van mijnbouwproducten op de wereldmarkt schommelen vaak (olie in dit geval).
2) Een product dat een groot deel van de uitvoer uitmaakt en een groot deel van het bbp bepaalt, is dus afhankelijk van die schommelende prijzen.
3) Dat kan gelijk tot veel minder inkomsten leiden wat gevolgen heeft voor de betaling van de importen.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

c Ecuador heeft alleen aardolie. Peru heeft een grote variatie aan delfstoffen. Wanneer de prijs van olie daalt, heeft Ecuador een groot probleem. Peru kan het risico meer spreiden omdat waarschijnlijk niet alle delfstoffen tegelijkertijd in prijs dalen.

d Twee manieren gevraagd:
1) de delfstoffen in eigen land verwerken tot duurdere industrieproducten om uit te voeren
2) naast de mijnbouw bijvoorbeeld meer industrie ontwikkelen

Opdracht 8 Importsubstitutie

a Nadelen zijn, met toelichting:
3 Door het beschermen van de eigen markt vervalt de concurrentie uit het buitenland en zal minder aandacht gericht zijn op doelmatigheid van de productie.
4 Doordat je niet exporteert, heb je geen extra inkomsten van buitenaf en is er geen kapitaal om te investeren.
6 Wanneer er concurrentie is, ga je je eerder richten op specialisatie: het produceren van producten waar jij goed in bent.
7 Omdat er geen concurrentie is, zullen de prijzen niet dalen, maar hoog blijven. Ook is aandacht voor kwaliteit van minder belang.

b Importvervanging maakt de eigen producten duurder en (uiteindelijk) van mindere kwaliteit door gebrek aan concurrentie (oorzaak), waardoor de industrie minder concurrerend is en daardoor de uitvoer belemmert (gevolg).

c Velen profiteerden van het beleid van overheidssteun (bescherming / subsidies). Concurreren op de vrije wereldmarkt kost veel banen; fabrieken gaan dicht, er moet vaak harder worden gewerkt tegen lagere lonen.

Verdieping

Opdracht 9 Landbouw in Zuid-Amerika

a/b/c W13 Relatie tussen drie landbouwindicatoren in Zuid-Amerika, 2014.

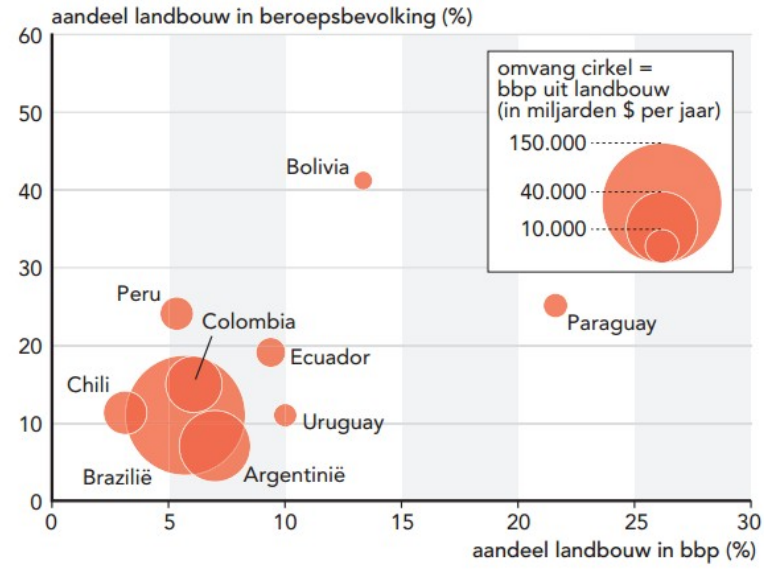

d Drie conclusies gevraagd:
1) Landen met een hoger aandeel van de bevolking in de landbouw hebben een hoger aandeel in het percentage van de landbouw in het bbp.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Maar de percentages komen niet overeen (aandeel bbp is beduidend lager dan aandeel werkzaam in de landbouw).
2) Landen met een lager aandeel werkzaam in de landbouw hebben ook een lager aandeel van deze sector in het bbp. Uitzondering is Argentinië.
3) De grootste productiehoeveelheden worden gehaald in de landen waar een lager aandeel van de bevolking in de landbouw werkt.

Herhaling

Opdracht 10 Terugblik op de paragraaf

a industrialisatie – deagrarisatie – ~~mijnbouw~~ – tertiairisering
Dankzij de deagrarisatie konden de industrie en de dienstensector groeien. Mijnbouw is een onderdeel van de secundaire sector en valt niet met deze processen te combineren.

b ~~duale economie~~ – cashcrop – agribusiness – export
De ondernemingen produceren cashcrops, gewassen voor de export. Duale economie geeft de tweedeling weer in de hele beroepssector.

c ongelijke grondbezitverhoudingen – ~~latifundia~~ – Gini-index – Lorenzcurve
De andere drie begrippen betreffen de ongelijkheid. Latifundia is een bedrijfstype.

d duale economie – informele sector – grootschalige mijnbouw – ~~importsubstitutie~~
Importsubstitutie is een beleid dat een land voert met het oog op de industrie. De informele sector en grootschalige mijnbouw geven de duale economie weer.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

2.3 Wie trekt er aan de touwtjes?

Opdracht 1 Protest

a een prijsverhoging in het openbaar vervoer

b Onbepaald aantal redenen gevraagd:
1) slechte sociale voorzieningen
2) slecht onderwijs
3) corruptie
4) vriendjespolitiek
5) machtsmisbruik
6) hoge kosten voor voetbalevenementen
7) hoge belastingen
8) fraude
9) bescherming van oud-president Lula door de 'nieuwe' presidente Roussef
10) het witwassen van geld

Opdracht 2 Machtsstructuren

a De indianen moesten arbeid leveren en belastingen betalen. De grondbezitters waren verplicht om de indianen te beschermen en te bekeren tot het christelijke geloof.

b Door gebrek aan centraal goed geregeld gezag misbruikten de grondbezitters de macht en ontstond een systeem van cliëntelisme. Daarbij moest de inheemse bevolking blindelings gehoorzamen.

Opdracht 3 Standenmaatschappij

a De verandering van de plaats van een persoon of een groep in de de sociale gelaagdheid van de samenleving; anders gezegd: kan een dubbeltje een kwartje worden?

b Ontsnappen aan dit systeem betekende verlies van bescherming en brood. Maar binnen het systeem ontbraken goed onderwijs en waren er nauwelijks mogelijkheden om op te klimmen. Een kleine groep van de elite had alles te zeggen.

c Mensen kunnen zich niet ontwikkelen door gebrek aan mobiliteit: talenten gaan verloren (oorzaak),
waardoor potentieel menselijk kapitaal verloren gaat, wat ten koste gaat van de vooruitgang (gevolg).

Opdracht 4 Politiek en economie

a **W14 Ommekeer eind twintigste eeuw.**

Tot de jaren tachtig van de vorige eeuw	Na de jaren tachtig van de vorige eeuw
importsubstitutie	vrijhandel
protectionisme	neoliberalisme
centralisme	federalisme
populisme	bevolkingsparticipatie
ontwikkeling-naar-binnen	democratisering
dictatuur	

b Als je zelf de producten wilt maken die je anders zou invoeren, is dat meestal duurder. Om toch te kunnen concurreren, moet de invoer aan

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

banden worden gelegd. De maatregelen waarmee dat gebeurt vallen onder protectionisme.

c Eén politiek argument gevraagd, bijvoorbeeld:
Protectionisme beantwoordt aan de nationalistische gevoelens die onder de bevolking leven.
Eén economisch argument gevraagd, bijvoorbeeld:
Protectionisme levert in eerste instantie banen op en (schijn)welvaart.

Opdracht 5 Middenklasse

a Brazilië: met ongeveer 35 miljoen mensen
Latijns-Amerika: met zo'n 80 miljoen mensen

b Brazilië: van 18% naar 32%
Latijns-Amerika: van 20% in 1995 naar 28%

c Deze groep is beter geïnformeerd en meer politiek bewust / ziet dat politieke interesse in het eigen belang is. Een grotere middenklasse kan meer tegenwicht bieden aan de politieke elite / de oligarchie. Ze komt op voor good governance, beter onderwijs, betere voorzieningen en minder corruptie. Op die manier kan een land zich beter ontwikkelen.

Opdracht 6 Welke politieke koers?
Dit zijn voorbeelden van juiste antwoorden.

W-VB2 Liberalisering en nationalisering.

Liberalisering		Nationalisering	
Voordelen	**Nadelen**	**Voordelen**	**Nadelen**
goedkoper / efficiënter	ontslag van veel arbeidskrachten	controle door de overheid	de overheid (de belastingbetaler) draait op voor de verliezen
meer kwaliteit	minder invloed van de burger op de besluitvorming	winsten blijven in eigen land	gevoelig voor corruptie en vriendjespolitiek
minder gevoelig voor kleine corruptie	sterk gericht op het maken van winst en het belang van de aandeelhouders	geeft veel werkgelegenheid	niet erg klantgericht
minder overheidssteun nodig		invloed mogelijk via de politiek	lange wachttijden / stroperigheid / minder doelmatig

Opdracht 7 Good governance

a A = democratie
B = populisme
C = dictatuur

b/c W18 Good governance in Zuid-Amerika.

Nummer en titel atlaskaart	Voorwaarde voor good governance	Typering
GB 267C, *Doelmatigheid*	effectief en efficiënt	van vrij hoog tot vrij laag

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

overheid en bestuur		
GB 267F, *Kwaliteit regelgeving*	transparant; effectief en efficiënt	matig tot slecht
GB 267G, *Beheersing van corruptie*	houdt zich aan regels; publieke verantwoording	van vrij hoog tot laag
GB 267D, *Inspraak en verantwoording*	publieke verantwoording; bevolkingsparticipatie	van vrij veel tot matig
GB 264E, *Persvrijheid*	transparant; publieke verantwoording	van vrij tot gedeeltelijk vrij

d Chili springt er positief uit.

Verdieping
Opdracht 8 Zelfs de regen …
a Er is een vreedzame protestbeweging gaande van vooral indianen. Hierbij worden traangasgranaten gebruikt en wordt met scherp geschoten door politie (en leger?). Het gaat volgens de banners om water (agua).
b de privatisering van het gemeentelijk waterdistributiebedrijf van Cochabamba, waardoor de prijs van water sterk steeg
c (neo)liberalisme
d Dat zelfs het regenwater dat van iedereen is, geprivatiseerd kan worden.

Herhaling
Opdracht 9 Terugblik op de paragraaf
W20 Puzzel bij paragraaf 2.3.

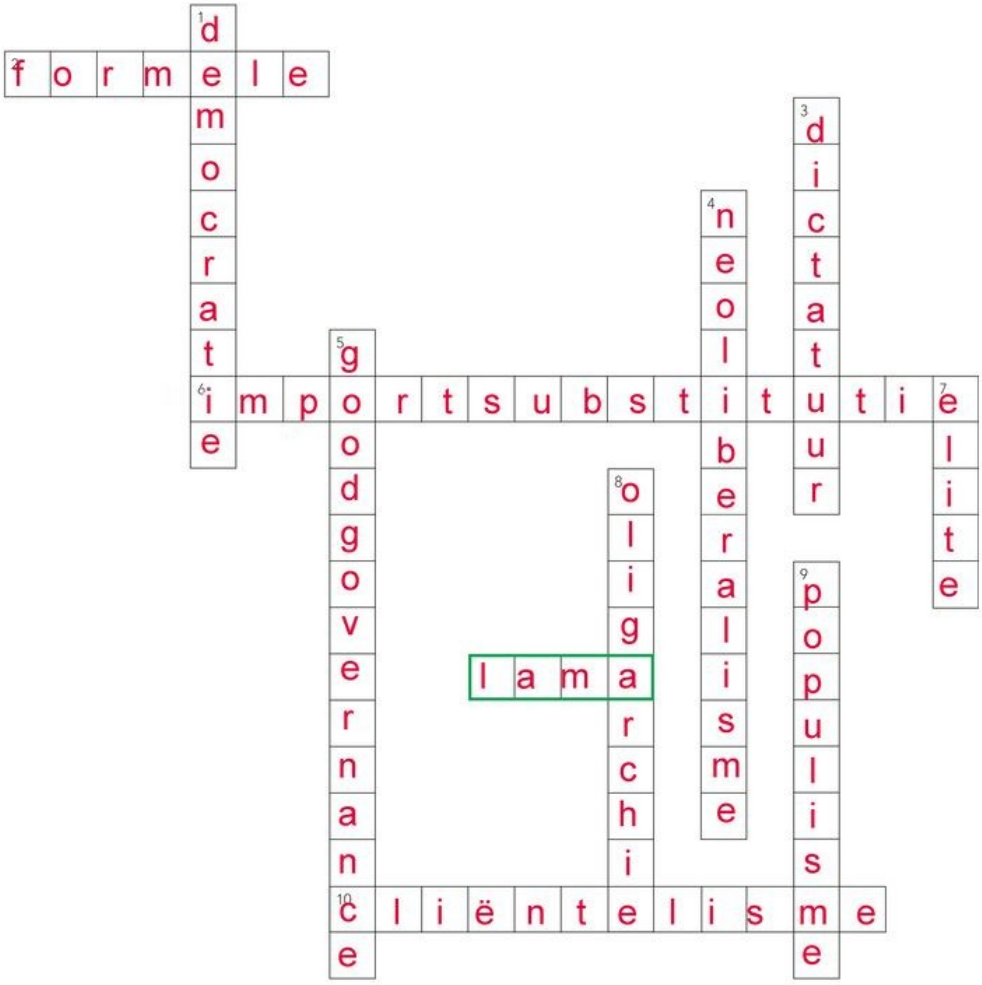

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

2.4 Cultuur en etniciteit

Opdracht 1 Twee culturen

a Ze laten zich tegen betaling fotograferen door toeristen.

b Het onderwijs was eenzijdig gericht op de Spaanstalige cultuur.
Door tweetalig onderwijs in het Spaans én in de inheemse taal krijgen de niet-Spaanssprekende kinderen een betere opleiding.

c Wanneer de overnachtingsomstandigheden en de basisvoorzieningen zeer slecht zijn, zijn docenten niet gemotiveerd om lang in ver weg gelegen gebieden te werken. En onderwijs staat of valt bij de aanwezigheid/afwezigheid van goede docenten.

d Door betere scholing en verbetering van onderwijsmogelijkheden zullen steeds meer mensen betrokken kunnen raken bij (lokaal) politiek bestuur en een stem krijgen. De bewoners worden ook actief betrokken bij de bouw en het project.

Opdracht 2 Etniciteiten

a zambo: een nakomeling van een indiaan en een zwarte inwoner
mulat: een nakomeling van een zwarte en een blanke.

b schiereilanders: mensen afkomstig van het Iberisch schiereiland, dus uit Spanje en Portugal

c Twee voorbeelden gevraagd:
1) Blanken hebben eerder een baan en hebben beter betaalde banen.
2) Reclame en media gebruiken een blank rolmodel.

d Het aantal indianen is veel hoger dan wat men zegt te zijn. Veel indianen noemen zich liever mesties omdat ze vinden dat dit statusverhogend is.

Opdracht 3 Slaven en contractarbeiders

a Ze werden daar in de koloniale tijd als slaven ingevoerd uit zwart Afrika. Een deel van hen raakte vermengd met blanken.

b/c Hindoestanen: afstammelingen uit Brits-Indië, contractarbeiders om op de plantages te werken. De groep bestaat uit moslims en hindoes. Ze werken veel in de handel en de administratie.
marrons: gevluchte Afrikanen die als slaaf waren aangevoerd om te werken op de plantages. Ze leefden in de bossen, en zijn landbouwers of handelaren.
Javanen: contractarbeiders uit Nederlands Indië om te werken op de plantages. Ze zijn vaak moslim, en werken in de landbouw of de handel.
creolen: afstammelingen van tot slaaf gemaakte Afrikanen. Ze werken vaak in de mijnbouw en handel en zijn vaak christen of hangen natuurgodsdiensten aan.

d Aziaten: het aandeel komt ongeveer overeen; dat zijn onder andere de Hindoestanen en de Javanen. Er zijn ook nog Chinezen.
Afrikanen: het cirkeldiagram geeft hoogstens 14% aan. Dat zou ongeveer overeenkomen met de marrons; dan wordt de groep creolen niet meegerekend.

e In Guyana: deze Aziaten komen uit India, dat eerder een Britse kolonie was. Het was gemakkelijker om contractarbeiders uit een eigen kolonie te halen.

Opdracht 4 Cultuurvermenging

a De mestiezen hebben ook de elementen uit de christelijke en indiaanse religie vermengd: de verering van Maria uit het christelijk geloof, met elementen uit de indiaanse religie.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

b Het is een etnisch conflict: behoud of terugwinnen van hun oude landbouwgronden die door de blanke kolonisten zijn afgenomen. Als etnische groep beoefenden ze van oudsher de landbouw op de verschillende gronden in de Andes.
c De verdeling van de etnische samenstelling voor heel Brazilië vertoont per landsdeel een ander beeld. In de kustgebieden leven relatief veel meer blanken, in het binnenland relatief meer gemengde bevolkingsgroepen.
d Veranderen van ruimtelijk schaalniveau: je zoomt in van nationaal niveau naar regionaal niveau en krijgt daardoor een ander beeld.

Opdracht 5 Lingua franca
a Dat is een taal die als gemeenschappelijk communicatiemiddel wordt gebruikt tussen mensen met verschillende moedertalen.
b Nee, Portugees wordt hier buiten Brazilië weinig gesproken. Daar is het de moedertaal, buiten Brazilië is het nergens een tweede taal
c Engels is na het Spaans de meest gesproken taal in Chili en wordt vooral door de maatschappelijke bovenklasse (met internationale contacten) gebruikt.

Opdracht 6 Levensovertuiging
a In de negentiende eeuw kwamen immigranten binnen uit veel verschillende landen. Zij namen hun eigen religie mee.
b Het aandeel protestanten en onkerkelijken groeit, (deels) ten koste van het aandeel rooms-katholieken.
c Het protestantisme is een van de belangrijke godsdiensten in de V.S. Deze regeringen zien de V.S. als imperialistische mogendheid. Ze zijn bang dat de invloed van de V.S. door deze achterdeur zal toenemen.
d In Uruguay is 41% van de bevolking niet (sterk) kerkelijk gebonden. De meerderheid is politiek links georiënteerd.
Veel mensen zijn daardoor minder behoudend en staan meer open voor een huwelijk tussen dezelfde seksen (dat door de rooms-katholieke kerk in 2016 nog streng veroordeeld werd) en cannabisgebruik.

Opdracht 7 Onderwijs en geletterdheid
a het percentage personen boven de 15 jaar dat niet kan lezen of schrijven
b Het is niet duidelijk wat ‘kunnen lezen en schrijven’ precies inhoudt: is het genoeg als je je eigen naam kunt schrijven of lezen? Daardoor heeft de indicator weinig betekenis / is de indicator onbetrouwbaar.
c Brazilië spendeert een hoger percentage van het bbp aan onderwijs dan de V.S. (W25), maar scoort bij de onderwijsuitgaven per leerling veel lager.
d Het bbp van Brazilië is veel lager dan dat van de V.S.

Opdracht 8 Ongelijkheid en sociale mobiliteit
a Kinderen hebben hetzelfde inkomen als hun ouders. Er geen verandering wat betreft het inkomen van de kinderen vergeleken met het inkomen van de ouders.
b Hoe groter de ongelijkheid is, hoe minder sociale mobiliteit. / Hoe meer ongelijkheid in een land, hoe meer je afkomst je toekomst bepaalt.
c Juist in die landen is de ongelijkheid groot en in samenhang daarmee is de sociale mobiliteit laag.

Verdieping
Opdracht 9 Argumenteren

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

a - De *politiek* zal, ondanks aandacht voor de eigen taal, het Spaans als lingua franca blijven stimuleren: dus meer beïnvloeding en vermenging van culturen.
- Deze gemeenschappen worden steeds meer opgenomen in de nationale (en de mondiale) *economie*. Meer contacten: werken vaak elders of trekken naar de stad. Dat maakt vermenging gemakkelijker.
- Vrouwen zullen steeds meer geboortebeperkende maatregelen nemen. Dus minder kinderen. Daardoor neemt het aandeel oorspronkelijke bevolking af (*demografie*).
- Er is al groeiende *culturele* beïnvloeding van buiten deze gemeenschappen. Dat maakt etnische vermenging gemakkelijker.

b - De nieuwe *politieke* stromingen van volksrepublieken of linkspopulisme werken sterk samenbindend en versterken de groep van oorspronkelijke bewoners.
- De *economische* kloof tussen deze bevolkingsgroep en andere etnische groepen neemt toe. Dat staat vermenging in de weg.
- Deze groepen zijn minder ontwikkeld. Daar past een hoger geboortecijfer bij / een hogere natuurlijke groei. Daardoor blijft de omvang van de groep in stand of groeit deze (*demografie*).
- Veel mensen in deze groepen spreken hun eigen taal. Dat maakt raciale vermenging moeilijker (*cultuur*).

c Eigen argumentatie leerling, bijvoorbeeld:
Ik denk dat het aandeel oorspronkelijke bevolking in de Andes zal afnemen, vanwege de argumenten die onder vraag 9a staan: meer vermenging op allerlei gebied en een dalend geboortecijfer.

Herhaling

Opdracht 10 Terugblik op de paragraaf

a Nee, zeker niet voor Colombia, Peru en Brazilië.
De twee lagere klassen volgen, vooral in Brazilië en Colombia, veel korter onderwijs dan de twee hogere klassen (oorzaak),
daardoor krijgen ze lager betaald werk. De inkomens van de armen zullen blijven achterlopen. De kloof tussen arm en rijk zal niet snel kleiner worden (gevolg).

b Paraguay

c Colombia

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Casusopdracht Sub-Sahara-Afrika en Zuid-Amerika

Vraag 1

a Geboortecijfer Zuid-Amerika: gemiddeld ongeveer tussen de 12 en 27 in 2013.
Geboortecijfer Sub-Sahara-Afrika: tussen de 18 en 36 en zelfs in een flink aantal landen hoger dan 36. Dat is dus een groot verschil.
Sterftecijfer Zuid-Amerika: minder dan 6.
Sterftecijfer Sub-Sahara-Afrika: tussen de 6 en 15, of zelfs meer dan 15.
Vruchtbaarheid Zuid-Amerika: 2,2 (volgens GB 54e druk).
Vruchtbaarheid Sub-Sahara-Afrika: ongeveer 5,2. Dat is dus meer dan twee maal zo hoog.

b Urbanisatiegraad Zuid-Amerika: 80 of meer, in een aantal landen minder; urbanisatietempo minder dan 3,0 tussen 2010 en 2015, veel landen minder dan 1,5.
Urbanisatiegraad Sub-Sahara-Afrika: 33%; urbanisatietempo: tussen de 1,5 en 4,5 en meer.

c Verdubbelingstijd Zuid-Amerika: tussen de 50 en 100 jaar en meer; een aantal landen tussen de 25 en 50 jaar.
Verdubbelingstijd Sub-Sahara-Afrika: bijna alle landen minder dan 50 jaar; alleen Botswana 100 jaar of meer.

d Zuid-Amerika: deels een voltooide transitie (bijvoorbeeld Brazilië), deels in transitie.
Sub-Sahara-Afrika: in transitie (cijfers dalen, maar geboortecijfer nog duidelijk hoger dan sterftecijfer). Botswana neemt een uitzonderlijke positie in. Het hoge sterftecijfer is te wijten aan aids, waarmee ongeveer 16% van de bevolking besmet is.

Vraag 2

a Vier kaartnummers en -titels gevraagd, bijvoorbeeld:
1) GB 262A, *Analfabetisme*: In Sub-Sahara-Afrika veel hoger dan in Zuid-Amerika. Dat betekent dat vrouwen minder onderwijs hebben gehad, minder toegang hebben tot voorlichting en minder toegang tot geboortebeperkende middelen.
2) GB 260E, *Gezondheidszorg*: Het aantal inwoners per arts is in Sub-Sahara-Afrika veel hoger dan in Zuid-Amerika. Dat betekent dat veel vrouwen geen toegang hebben of minder goede toegang hebben tot gezondheidszorg en tot voorlichting op het gebied van geboortebeperkende middelen.
3) GB 261A, *Basisonderwijs*. In Sus-Sahara-Afrika hebben veel minder inwoners het basisonderwijs voltooid. Dus veel ongeschoolden, minder werk, geen inkomen, geen voorlichting.
4) GB 261C, *Meisjes in het onderwijs*: In Sub-Sahara-Afrika hebben veel minder meisjes dan jongens toegang tot onderwijs in vergelijking met Zuid-Amerika. Ze hebben geen toegang tot voorlichting, er is analfabetisme.

b Twee pushfactoren gevraagd:
1) De armoede op het platteland is groot: gebrek aan werkgelegenheid.
2) Er zijn weinig voorzieningen (onderwijs, medische voorzieningen, enzovoort) op het platteland.

c Het percentage ligt al zeer hoog. Een kleine groei betekent dan absoluut al heel veel mensen.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

d De groei van het bbp is pas sinds 2005 gestegen. De bevolkingsgroei is vrij constant gebleven. Dit betekent dat het de afgelopen tien jaar beter moet zijn gegaan met de welvaart. Daarvoor was er nauwelijks meer welvaart.

Vraag 3

a Voorbeelden van goede antwoorden zijn:
A: afnemen. Groei van het bbp/inwoner leidt tot dalend kindersterftecijfer, door beter onderwijs, meer voorlichting en toenemende verstedelijking/minder bevolkingsgroei.
B: toenemen. Groei bnp blijft achter. De armoede, kindersterfte en de ongelijkheid kunnen weer toenemen. Minder voorlichting, hogere bevolkingsgroei.

b Eigen antwoord leerling. Argumenten en vragen die in jouw overweging een rol moeten spelen, zijn onder andere:
Hoe wordt het bbp verdeeld over de bevolking? Hoe zal het gaan met de wereldeconomie, vrijhandel en globalisering? Wat is de rol van China en de V.S. daarin? Welke kant zal het opgaan met democratisering, burgerrechten, doelmatigheid van bestuur en overheid en aanpak van de corruptie?

c Algemeen bezwaar: Een scenario gaat gemakkelijk een eigen leven leiden / wordt bepalend in het beleid. Nieuwe ontwikkelingen die daarin niet passen, worden snel genegeerd.
Specifiek gevaar: Binnen zo’n regio zijn er grote verschillen. Voor veel gebieden geldt het scenario niet.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Finish

Slotopdracht

a Voorbeeld van een kaart; er zijn meer goede mogelijkheden, afhankelijk van de gekozen klasse-indeling.

W31 Hdi-index in Zuid-Amerika, 2015.

b Voorbeeld Chili.
W8: relatief laag percentage beneden de armoedegrens.
W2: kindersterfte is laag.

c Voorbeeld Paraguay
W2: aantal kinderen per vrouw is hoog. Minder mogelijkheden voor de vrouw op gebied van werkgelegenheid en inkomen.
W8: hoog percentage werkzaam in de landbouw, met een lager percentage dat verdiend wordt in die sector in het bbp.

d politieke en culturele kenmerken

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Examentraining

Opgave 1 Groei en grondstoffen in Sub-Sahara-Afrika en Zuid-Amerika

1 Twee oorzaken gevraagd, bijvoorbeeld:
1) De olie wordt gewonnen door buitenlandse bedrijven; het grootste deel van de winst gaat naar deze bedrijven.
2) Door corruptie / het ontbreken van good governance komt het geld dat wel verdiend wordt aan de oliewinning, niet ten goede aan de bevolking.
3) De beter betaalde banen gaan vooral naar buitenlandse werknemers.
4) Oliewinning kan leiden tot conflicten tussen bevolkingsgroepen.

2 Eén voorbeeld gevraagd, bijvoorbeeld:
1) Uit GB 188A, *Afrika - Bodemgebruik en natuurlijke hulpbronnen* blijkt dat bijvoorbeeld de Democratische Republiek Congo/Zimbabwe/Niger/Guinee wel delfstoffen heeft, terwijl de economie van dat land zich niet goed ontwikkelt (bron 1).
2) Uit GB 188A, *Afrika - Bodemgebruik en natuurlijke hulpbronnen* blijkt dat bijvoorbeeld Mali/Burkina Faso/Ethiopië geen delfstoffen bezit, terwijl het wel een groeiende economie heeft (bron 1).

3 Eén voorbeeld gevraagd, bijvoorbeeld:
1) Uit GB 266A, *Zuid-Amerika - Natuurlijke hulpbronnen en industrie* blijkt dat bijvoorbeeld Bolivia wel delfstoffen heeft, terwijl de groei van de economie van dat land ver achterblijft (bron 1).
2) Uit GB 266A, *Zuid-Amerika - Natuurlijke hulpbronnen en industrie* blijkt dat bijvoorbeeld Uruguay geen delfstoffen bezit, terwijl het wel een groeiende economie heeft (bron 1).

4 Twee argumenten gevraagd:
1) In een aantal omliggende landen is de welvaart ongeveer even groot of groter. Daardoor is de noodzaak om werk in het buitenland te zoeken minder.
2) Het taalverschil maakt werken in Brazilië moeilijker.
3) Brazilië heeft zelf voldoende aanbod van laagbetaalde arbeidskrachten.

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017